

ТЕКТОНІЧНИЙ ЗЛАМ У ГУМАНІТАРИСТИЦІ, або Три новелі-панелі про роботу Міжнародного конгресу «Василь Стефаник і світова культура» в Русові на Покутті та в Івано-Франківську (14–15 травня 2021 р.)

«Василь Стефаник – велет у літературі»
(І. Чендей)

ПАНЕЛЬ-НОВЕЛА ПЕРША – «САМОМУ СОБІ»

На жаль, в умовах ковідного карантину «*моя бесіда*» із колегами, особливо на наукових конференціях, де завжди душа відчувала себе таки «панком» і ніколи не була «сама-саміською», а ставала «чистою як плуг, що оре» й шептала «до людей як ярочок до берега шепче», ловила серед гурту друзів «чужі наметности та спліталася з ними», була практично поруйнована¹. І от нарешті щедра на ювілеї перша половина 2021 року подарувала таку нагоду (Леся Українка, Агатангел Кримський, Володимир Гнатюк, Василь Стефаник відзначають 150 річчя від дня народження, Трохим Зінківський – 160 річчя). Спочатку захопливе он-лайн спілкування 11–12 травня на всеукраїнській конференції «Володимир Гнатюк у європейському науковому просторі» з нагоди ювілею видатного фольклориста та вченого в Тернополі (щира дяка сестрам-професоркам Мар'яні та Зоряні Лановикам за її організацію), а 14–15 травня – в Русові та Івано-Франківську на міжнародному конгресі «Василь Стефаник і світова культура». А ще 3–4 червня в Бердянську відбудеться всеукраїнська конференція «Творчість Трохима Зінківського в контексті української літератури 70–90-х рр. XIX ст.» (об'єкт моєї докторської дисертації), а 11–13 червня на Волині в мальовничому селі Світязь – міжнародний науковий симпозіум «Леся Українка: особистість, нація, світ».

Організатори Стефаниківського конгресу вперше в Україні застосували інноваційну (так її охрестимо) «пандемічну технологію» (мається на увазі кількість залучених учасників та доповідей). Головне, така форма роботи не потребувала обов'язкової «вакцинації» конгресантів, оскільки було визначено шість панельних дискусій, про що мова піде далі. Так, наприклад, 15 травня відомі учені з України, Угорщини та Польщі виголосили особливо цікаві доповіді з літературознавства та мовознавства. Усі – бездоганні, актуальні, мудрі... Однак найбільше заворожило присутніх слово львівського професора, декана філологічного факультету Святослава Пилипчука, який «захопив» слухачів-підпанельників у дискурсивний полон філігранною інтерпретацією проблеми фольклору

у творчості письменника-ювіляра, зокрема в новелі «Давня мелодія». Чи, скажімо, виступ доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства Львівського університету ім. І. Франка Михайла Гнатюка (його дід, як розповів промовець, особисто знав ювіляра, портрет якого був на покуті в їхній хаті, і це шанували в родині), який розглянув творчість В. Стефаника в контексті європейського модернізму. А який несподіваний ракурс у прочитанні новелістичного доробку митця – про звук як повноцінний елемент художнього дискурсу в новелі «Камінний хрест» – презентувала докторка філологічних наук, професорка із Сум Лариса Горболіс. А як вишукано розповіла про переклади творів автора «Синьої книжечки» угорською мовою кандидатка філологічних наук, доцентка Евеліна Балла з Ужгородського національного університету. А як цікаво... Та такі всіх не перелічити, бо треба було це бачити і чути виступи, зокрема мовознавців, де панелював знаний лінгвіст, зокрема активний член «Прогресу» доктор філологічних наук, професор Микола Лесюк (підготував перший випуск мови творів В. Стефаника).

А поки тривали невеличкі міжпанельні перерви в роботі конгресу, я мольфарив (уроки брав безоплатно в чародійки-мольфарки, обдарованої поетки, учасниці конгресу Влади Власенко, і таки не безуспішно). Моє мольфарство вивело мене, на радість «самому собі» та й всім людьом, на новий покутський путівець, на якому, зачарований доповідями, я аді прозрів: у Русові стався тектонічний злам у гуманітаристиці, як би сказала Ліна Костенко, і не без участі геніального Стефаника. Я довго чекав сего зламу: уперше за довгі літа самостійності України ми не били поклонів перед Європою та Гамериков, а навпаки – учені сих країн били поклонами нашим ученим, які так чудово і науково розкішно презентували творчість геніального В. Стефаника. І ось тут, у Русові, було нарешті знято віковичну «паранджу» з лица нашої наукової еліти, величавої, мудрої, талановитої, працюючої. І так захотілося дзвінко вигукнути, аби з усіх покутських плаїв та доріг полинуло на весь світ наше слово: «І ми в Європі»!!!

¹ Тут і надалі використано назви та цитати з новел В. Стефаника, позначені курсивом. – С. К.

І хто б міг подумати, що нова панельна форма роботи конгресу буде такою успішною і результативною. Увесь люд схилив свої голови перед Стефаником та Русовим. І як слушно зауважив український поляк, професор Люблінського університету ім. М. Кюрі-Склодовської Ігор Набитович, що тут пульсувала така дивовижна інтелектуальна енергетика, яка із сільської локації дивовижно й потужно ринула у світові простори.

Усі панелісти й учасники дискусій, тобто підпанельники, від Ужгорода до Сум і Херсона у цьому трикутнику найдаальших межових локацій України із центром у Русові засвідчили: ми є, ми маємо геніальних письменників, ми маємо багату українську мову, якою можемо передати найскладніші порухи людської душі й висловити найгеніальніші думки. Ми маємо наукову національно мотивовану еліту. До речі, не можна не згадати у цьому контексті Світлану Лавочкину, письменницю й перекладачку, яка мешкає в Німеччині й пише англійською мовою (народилася й виросла в Запоріжжі). В інтерв'ю

«Літературній Україні» (№ 8, 24 квітня 2021 р., с. 23) вона зауважила, що «твори, написані українською, дуже впевнено почувуються на іноземних ґрунтах», оскільки українська мова «вельми пишна, гнучка, універсальна, емоційна» й на відміну «від «втомлених» світових мов» має «дорогоцінні невичерпні копальні лексики та синтаксису. Це великий шанс для українських митців», адже такими «невичерпними копальнями» є наші діалекти, які, на думку європейки, «було б дуже добре обійняти» разом, які є в «українській, і щоб література відбивала ці різноманіття» (ними, як відомо, так щедро послуговувався у своїх творах Василь Стефаник, а тому для багатьох і був «нечитаємий»).

Дякую усім, хто причетний до цієї знакової події, зокрема професорам Степану Хоробу, Роману Голоду, Миколі Лесюку, Роману Піхманцю, ректорові університету Ігореві Цепенді за таке свято науки і розкіш інтелектуального спілкування. Івано-Франківськ – це потужна наукова гуманітаристика в Україні.

ПАНЕЛЬ-НОВЕЛА ДРУГА – «АКАДЕМІЯ»

Якщо в незакінченому творі В. Стефаніка «Академія» мовиться про товариство з *«двайцяти людей, селян найбільше, дві пані, кілька інтелігентів, зодягнених напів по-сільському»*, то в перший день роботи міжнародного конгресу «Василь Стефанік і світова культура» письменників Русів зібрав велелюдну академію за участі селян, священицтва, багатьох учених пань та панів, професуру, – інтелектуальний цвіт нації, – зодягнену якщо не *«напів по-сільському»*, але й не дуже по-панському, відповідно до соціального статусу професора в наш час.

З опублікованих матеріалів про ювілейні заходи з нагоди 150-ліття В. Стефаніка прагну донести до читачів найважливіше. Конгрес став пуантом усіх святих дійств і згуртував провідних учених не тільки України, але й Польщі, Угорщини, Чехії та Сполучених Штатів Америки (зголосилося понад 170 учасників!!!), які не просто досліджують творчість геніального покутянина, а й захоплені непересічною особистістю митця. Учасників цього поважного наукового зібрання привітали: ректор Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка, проф. *Ігор Цепенда*, акад., директор Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України *Микола Жулинський*, ректор Ягеллонського університету, проф. *Яцек Попель* (свого часу В. Стефанік був студентом цього навчального європейського закладу), директор Інституту української мови НАН України, проф. *Павло Гриценко*, проф. *Андже́й Романовський* (Краків), проф. *Леонід Рудницький* (Філадельфія, США), Генеральний консул України в Кракові *В'ячеслав Войнаровський*, народний депутат України, член парламентського комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики, співголова групи з міжпарламентських зв'язків з Республікою Польща *Микола Княжицький*, голова Івано-Франківської обласної ради *Олександр Сич* та його перший заступник *Василь Гладій*, голова Іва-

но-Франківської ОДА *Андрій Бойчук*, голова Краківського осередку Об'єднання українців Польщі *Андрій Олійник*, представники громадськості та духовенства Прикарпаття, а також члени родини письменника – правнук *Василь Стефанік*, правнучка *Олеся Стефанік*. До слова, у Львові живуть онуки сина В. Стефаніка, Кирила: Василь і Олеся з дітьми Андрієм, Остапом і Дарієм.

Особливість конгресу і в тому, що це свято науки відбувалося просто неба в саду біля садиби письменника серед черешень та яблунь, які колись посадив сам В. Стефанік, у місці, з якого учасники наукової академії могли спостерігати всю оту красу Покуття, яку бачив і сам письменник. Цілоще прикарпатське повітря та вишнево-яблуневий запах пробивалися через захисне скло мого монітора і витали в робочому кабінеті. Таким чином, вдалося створити неповторну атмосферу для дискусій усіх науковців. Як згадувалося вище, обрано оригінальну форму проведення конгресу, а саме: організатори відмовилися від традиційних секцій, а окреслили так звані тематичні панелі, на кожен з яких дібрано по шість доповідачів, ув обговоренні виступів яких могли брати участь усі охочі.

Перша панель – *«Василь Стефанік: діалог поколінь»*; **друга панель** – *«Василь Стефанік і культурно-історичні контексти»*; **третя панель** – *«Василь Стефанік: дискурс інтерпретацій»*; **четверта панель** – *«Феномен художнього мислення Василя Стефаніка: дилема змісту та форми»*; **п'ята панель** – *«Творчість Василя Стефаніка в інтертекстуальних горизонтах»*; **шоста панель** – *«Мовностилістичні особливості художнього світу Василя Стефаніка»*. Модераторами цих панелей були відповідно професори, доктори філологічних наук Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка *Степан Хороб*, *Роман Голод*, *Роман Піхманець*, *Наталія Мочернюк*, *Микола Лесюк*.

Йшлося у доповідях та дискусіях про сучасність новеліста, традиції творчості В. Стефаніка в українській та світовій літературах у розрізі його особистого досвіду та переживань, діалектику національного та інтернаціонального, про проблеми рецепції творчості письменника у світі, про важливість його інтелектуального «оточення», про новелістику митця в іномовних середовищах (компаративний вимір), про долю літературних текстів на сцені та в образотворчому мистецтві, про генезу художнього образу в аспекті перехрестя різних видів мистецтв, про феноменологічний підхід у потрактуванні новел В. Стефаніка, про фольклорно-мітологічну парадигму художнього мислення як такого, національно-історичні коди покутянина, екзистенційні моделі поведінки Стефанікових героїв, наратологічні структури художньої антропології письменника, його модернізм, новелістику в контексті розвитку української прози кінця XIX – поч. XX ст., наукові і творчі рецепції В. Стефаніка у світі, роль прозаїка в розвитку української літературної мови, про літературну мову й діалект (співвідношення форми), мовосвіт творів новеліста у перекладах іноземними мовами (автентичність тексту) та ін.

Вертаюся до першої редакції «Академії» з підзаголовком «Засідане»: *«Антось, голова цієї академії, говорить: Наша рада постановила, аби жінок не пускати на нашу академію, аби не варити чай, бо всі думають, заглядаючи крізь вікна, що ми так багато фарбованої горівки п'ємо, і аби на цім вечері кінчити наші сходи»*. Щодо конгресу в Русові, то жінок таки «пустили на академію» (правда, чи «варили чай» для жінок і чи «багато фарбованої горівки» було випито того вечора, вивідати в організаторів конгресу мені, на жаль, а чи на щастя, не вдалося) і за моїми підрахунками у програмі вписано аж 118 жіночих імен із усього світу зі 170-ти

учасників загалом (географія конгресу охоплює практично всі наукові філологічні осередки з усієї України). Бо, скажімо, на четвертій панелі із шести панелістів четверо – то жінки: Світлана Кирилук (Чернівці), Тереза Левчук (Луцьк), Лариса Горболіс (Суми), Олександра Вісич (Острогор).

Оскільки всі події відбувалися під накритим шатром просто неба, то, зрозуміло, у вікна ніхто не заглядав, а зі слів завідувача кафедри української літератури проф. Степана Хороба, на плечі якого ліг чи не весь «літературознавчий» тягар організації конгресу, відомо, що першого дня наукові «сходи» завершилися близько 24 години виставою Івано-Франківського академічного музично-драматичного театру ім. І. Франка «Вона – Земля» (*«Наше діло з землею; пустиш її, то пропадеши, тримаєш її, то вона всю силу з тебе вігортає, вічерпує долонями твою душу; ти припадаєш до неї, горбишиє, вона з тебе жили вісотує, а за то у тебе отари, та стада, та стоги. І вона за твою силу дає тобі повну хату дітей і внуків, що регочуться, як срібні дзвінки, і червоніють, як калина...»*).

«Це був сильний та незабутній фінальний акорд святкувань 150-річчя Василя Стефаніка 14 травня в Русові!», – з гордістю повів Степан Хороб. А ректор Ігор Цепенда, зауважив мій співбесідник, подякував акторам за цікаве прочитання В. Стефаніка, зокрема наголосив на тому, що місце для вистави поблизу садиби для втілення образів із творів Стефаніка вибрано дуже вдало. До того ж після цієї вистави на базі обсерваторії на горі Піп Іван – це ще одна цікава локація, а театр розширює географію своїх сценічних майданчиків. Цю думку підтримав Ростислав Держипільський, режисер і директор театру, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, який висловив надію на те, що надалі Русів правдоподібно може стати постійною діючою сценічною локацією.

ПАНЕЛЬ-НОВЕЛА ТРЕТЯ І ОСТАННЯ – «МОЄ СЛОВО»

Святкування ювілею В. Стефаніка на Прикарпатті не обмежилось лише проведенням конгресу, але й іншими знаковими подіями, про які варто сказати окреме слово. У Русові було оголошено переможців обласної премії ім. В. Стефаніка у трьох номінаціях: «Поезія» – Богдан **Томенчук** за збірку «Переступний день», «Проза» – Іван **Монолатій** «Від Донецька до Перемишля. Як сучасна література «пам'ятає» українські міста», «Документальна і науково-критична література» – Ігор **Любчик** за книжку «Лемківські долі: трагізм і пам'ять поколінь».

Завдяки фахівцям Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка в Русові створено інтерактивний музей європейського рівня їхнього патрона. Саме з відвідин цього музею розпочалися урочисті святкування Дня університету та ювілею письменника! 14 травня відбулась також онлайн-прем'єра модернізованої п'єси англійською мовою «Камінний хрест» за мотивами однойменної новели В. Стефаніка.

Правнучка В. Стефаніка, Олеся, передала до меморіального музею-комплексу в Русові віднайдені листи письменника. Директорка музею Ольга Ленько розповіла про оновлення експозицій, присвячених життю та творчості В. Стефаніка, які розгорнуто у двох приміщеннях: у трьох меморіальних кімнатах садиби письменника зберігаються його меблі, побутові речі, одяг, та в колишній школі, де зараз відкрито згаданий вище інтерактивний музей.

У контексті відзначення цієї знаменної дати спільними зусиллями Генерального Консула України В. Войнаровського в Кракові, ректора І. Цепенди, голови Івано-Франківської обласної ради О. Сича та за підтримки Краківського Об'єднання українців Польщі і вагомої допомоги українського підприємця-прикарпатця Андрія Абрам'яка вдалось укряїстислі фрасоку реалізувати проєкт ревіталізації частини фасаду будинку по вул. Аріанській, 1 у Кракові, де мешкав видатний український письменник (15 жовтня 1971 р. на честь В. Стефаніка тут було встановлено меморіальну дошку).

У стінах Прикарпатського університету з нагоди ювілею В. Стефаніка та за ініціативи кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту, зокрема доцента Ганни Волощук та професора Олександра Солецького проводився інтелектуальний онлайн-турнір «Шлях Василя Стефаніка» між учнями навчальних закладів Івано-Франківської області. Взяти участь у цій грі виявило бажання аж 78 команд, у тому числі навіть із Закарпаття: розроблено унікальну мапу, яку кидає карпатська рись, вона ж ставить кожному учасникові 20 запитань (загалом у грі існує 300 запитань). Одночасно грає шість осіб, гру супроводжує автентична покутська музика кінця XIX – початку XX ст. На основі цього досвіду ухвалено рішення про проведення всеукраїнського турніру «Шлях Василя Стефаніка».

Свій ваговитий внесок зробили й працівники наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету, підготувавши електронну версію дуже цінного покажчика: Стефанікознавство у вищих закладах освіти України : бібліографічний покажчик : [електронний ресурс] / уклад. О.М. Блинчук, ред. С.В. Олейник ; відповід. за вип. та ред. О.М. Блинчук ; наук. ред. О.Б. Гуцуляк ; вступ. ст. Н.Р. Галярник. – Івано-Франківськ, 2021. – 77 с.

Неабиякою подією не лише для Прикарпаття, але й загалом для України став вихід творів Василя Стефаніка у 3 томах і 4 книгах, зокрема факсимільне видання усіх прижиттєвих збірок письменника, за редакцією С. Хороба та викладачів кафедри української літератури Р. Піхманця, Є. Барана. Варто наголосити, що вперше в одному томі (том 2) зібрано переклади творів В. Стефаніка мовами світу (презентовано 12 мов). Окрім цього, підготовлено такі видання: 1. Василь Стефанік у дослідженнях і спогадах (упоряд. С. Хороб); 2. Словник мови художніх творів Василя Стефаніка (Фрагмент) (автор-укладач М. Лесюк); 3. Антологія художніх творів і наукових праць лавреатів премії імені В. Стефаніка – викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаніка (упоряд. Є. Баран); 4. Слоновьовска О. Василь Стефанік: маестро української новели: монографія. Готується до видання збірник матеріалів Міжнародного наукового конгресу «Василь Стефанік і світова культура», а також антологія у 2-х томах, присвячена рецепції творчості В. Стефаніка в Україні та світі.

У цьому контексті не можемо не згадати своїх колег зі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. Як заявив в лютому 2021 р. генеральний директор бібліотеки В. Ферштейн у доповіді на засіданні Президії Національної академії наук України, що в червні цього ж року заплановано проведення міжнародної наукової конференції «Василь Стефанік в українському та світовому соціокультурному просторі». Обговорюватимуться такі наукові проблеми: 1. Бібліотечна стефанікіана (фонди, видання, заходи). 2. Стефанікова спадщина українською та іншими мовами. 3. Рецепція творчості Василя Стефаніка у міжвоєнних західноукраїнських та еміграційних виданнях. 4. Василь Стефанік в українській та європейській пресі. 5. Архівна стефані-

кіана (епістолярій, рукописи, особові документи). 6. Василь Стефанік в образотворчому мистецтві (екслібриси, ілюстрації до творів, мистецькі рефлексії тощо).

До ювілею у цій бібліотеці побачила світ книжка «Василь Стефанік у європейській пресі. 1899–1936: антологія» (презентація відбулася 14 травня 2021 р.). Антологія об'єднує найповніше зібрання газетних та журнальних публікацій від перших відгуків і рецензій на «Синю книжечку» 1899 р. до численних некрологів, опублікованих на шпальтах української галицької, еміграційної та зарубіжної преси. Бібліотека готує до друку низку подарункових видань, зокрема видання творів письменника українською та польською мовами у форматі білінгва з численними ілюстраціями, переважно з фондів Бібліотеки і Національного музею ім. А. Шептицького. Пропонується книга-білінгва охоплюватиме твори В. Стефаніка, які становили значний інтерес для читацького середовища України та Польщі на межі XIX–XX століть.

Отож, цей щедрий ужинок свідчить, що В. Стефанік не дарма писав, що *«слово своє остригти буду на креміню душі моєї і намочене в труті-зіллю пускати буду на ліво»*.

А слово своє буду ломати на ясні промінчики соняшні і вмочу его в кождо чічку, що з неї пчола мід зносить і пускати буду на право».

А яке своє слово мовили організатори та учасники конгресу в Русові та Івано-Франківську, то, прошу паньства, слухати:

«Ми дуже раді, що модернізували модель проведення конгресу, регламентували виступи і більшість часу присвятили дискусіям, які були дуже жваві, яскраві і новаторські. Прозвучало багато нових думок, які будуть опубліковані у матеріалах конгресу. Вони по-новому розкриватимуть творчість Василя Стефаніка», – переконаний доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури **Степан Хороб**.

«Та форма конгресу, яку ми втілили, абсолютно себе виправдала. І ми маємо дуже багато позитивних відгуків від наших колег, які працювали з нами як в он-лайн, та і у Русові, – зазначив професор **Роман Голод**, декан факультету філології Прикарпатського університету. *– Від традиційного проведення форумів такого рівня ми залишили тільки публікації матеріалів у збірнику, який невдовзі буде виданий. Ну а головний акцент зробили на панельних дискусіях науковців. Стефанік заслуговує того, щоб ми не реферати читали про нього, а щоб ми мали живу, емоційну, експресивну розмову про нашого видатного земляка і патрона університету. І ця змістовна та різноаспектна розмова вдалася!»*.

«Дискусії об'єднали навколо постаті Стефаніка кілька країн, не тільки Україну. Це демонструє, що він є актуальним й у європейському та американському просторі. Коли ми говоримо про кінець XIX – початок XX століття, то Стефанік у цьому проміжку є одним із лідерів в українській літературі переходу від реалізму до модернізму. Тобто він поєднує у собі всі ці елементи, і сьогодні про це багато

говорилося. *Постать Стефаніка є для нас знаковою та межевою. Він приходить в українську літературу тоді, коли українська література не має жодних комплексів щодо інших літератур європейських, і Стефанік репрезентує українську літературу, як літературу високої культури і високого стилю*», – переконаний доктор філологічних наук, професор університету імені Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (Республіка Польща) **Ігор Набитович**.

Думаю, що якби сталося чудо й Василь Стефанік аді вернувси би на зимлю та й увидів сесі праці й светочні торжества, та почув сказані професорами та академіками похвали на його адресу, то гет би спродав до решти свої морги поля та й частував би щедро усіх тих чічаних та файних вчених газдів та газдинь, що так гойно його вшанували на 150-му році народження.

Та й на кінці аді не обійтиси без мудрого Василя Стефаніка, який скаже про се найліпше у новелі «У нас все свято»: «*А найновішого інтересного я небагато годен розповісти. [...] Так, панове колегі, це є найцікавійше, що я вам мав вповісти, а більше нічого не знаю, бо вже-м старий, но, і дурний*». Але попри те, то були на правду файні Стефаніківські ювілейні дні, бо й «*пани спацірують тай мужики спацірують*», бо Бігме, «*таких свет у нас кілька раз*» на десятиліття, тай то лиш «*Бог знає до кого прийдуть*» вони ще.

Сидір Кіраль,

доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; lingvo_dek@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-3925-3203>